

**UNIVERSITATEA DE MEDICINĂ, FARMACIE, ȘTIINȚE ȘI
TEHNOLOGIE „GEORGE EMIL PALADE” DIN TÂRGU MUREȘ**

**ȘCOALA DOCTORALĂ DE LITERE, ȘTIINȚE UMANISTE ȘI APLICATE
DOMENIUL: FILOLOGIE**

**TEZĂ DE DOCTORAT
REZUMAT**

Conducător științific:

Prof. univ. dr. Dorin ȘTEFĂNESCU

Doctorand:

Denisa MARIAN

TÂRGU MUREȘ

2021

**UNIVERSITATEA DE MEDICINĂ, FARMACIE, ȘTIINȚE ȘI
TEHNOLOGIE „GEORGE EMIL PALADE” DIN TÂRGU MUREȘ**

**ȘCOALA DOCTORALĂ DE LITERE, ȘTIINȚE UMANISTE ȘI APLICATE
DOMENIUL: FILOLOGIE**

ROMANUL DE ANALIZĂ PSIHOLAGICĂ ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Conducător științific:

Prof. univ. dr. Dorin ȘTEFĂNESCU

Doctorand:

Denisa MARIAN

TÂRGU MUREȘ

2021

CUPRINS

ARGUMENT

1. CONVENȚIE EPICĂ ȘI AUTENTICITATE. CAMIL PETRESCU

1.1. Idealul și realul

1.2. Echilibrul dintre antiteze

2. MODERNISMUL INTERBELIC. HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU

2.1. Tehnica teatrală și echilibrul scenic

2.2. Tabloul aristocrației și snobismul

2.3. Probleme de șah

2.4. Detalii de ambianță balzaciană

3. ANALIZA SENTIMENTULUI IUBIRII. GARABET IBRĂILEANU

3.1. Enigmaticul feminin

3.2. Infantilismul masculin

4. STATICUL ȘI DINAMICUL. ANTON HOLBAN

4.1. Romanul fără temă

4.2. Romanul confesiune

4.3. Testamentul literar

5. REMEMORAREA SINELUI. M. BLECHER

5.1. Agresivitatea sistematică a (i)realității

5.2. Viața bolnavilor din Berck

5.3. Bizara aventură de a fi om

6. GRILA AVATARURILOR BIOGRAFICE. MIHAIL SEBASTIAN

6.1. Dragostea inocentă

6.2. Dragostea matură

7. PERIFERIA BUCUREȘTEANĂ. G.M. ZAMFIRESCU

7.1. Atmosfera sordidă a mediilor sociale

7.2. Fresca realistă a relațiilor interumane

CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

ROMANUL DE ANALIZĂ PSIHOLOGICĂ ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

REZUMAT

Teza cu titlul *Romanul de analiză psihologică în perioada interbelică* este structurată sub forma a șapte capitole, fiecare capitol are în prim plan câte un scriitor al perioadei interbelice, scriitori care abordează creația dintr-o perspectivă total diferită de spiritul comun al epocii respective, reușind să transpună în opere tema psihologică cu o conștiință estetică liberă, dar bine stabilită în același timp.

Există multe asemănări între temele propuse de autorii interbelici încadrați în această teză, de asemenea sunt o multitudine de diferențe care aduc autenticitate fiecăruia în parte.

Camil Petrescu este primul scriitor asupra căruia m-am axat. Fire analitică și pătrunzătoare, înclinat spre înnoiri și experimentări estetice radicale, este atras permanent de teoretizarea actului creator, dovedindu-se un redutabil și lucid analist. Prin urmare, o operă viabilă, autentică, din punctul de vedere al lui Camil Petrescu, este numai aceea care se sprijină pe cunoașterea lumii printr-o experiență proprie. *Idealul și realul* se întrepătrund în *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* prin cele două extreme ale vieții protagonistului, iar simetria acestuia se potrivește armonios cu părțile romanului. *Ultima noapte...* a marcat o inovație în contextul prozei românești a perioadei interbelice prin sincronizarea cu literatura universală a vremii. Pe Camil Petrescu nu îl caracterizează broderiile stilistice inutile, fiind împotriva unei scrieri artificiale, preferând să fie spontan. Stilul său este crud și cuvintele poartă o încărcătură emoțională, sugerând un amalgam de stări mentale. *Echilibrul dintre antiteze* e prezent datorită incompatibilității cuplurilor din *Patul lui Procust*, unde istoria complexă a mai multor personaje se intercalează în diverse momente, se încrucișează și, până la un punct, chiar se contopesc. Camil Petrescu a dorit să realizeze din literatură o dezbatere a conștiinței. Romanul său neagă și îndepărtează mecanicismul, răstoarnă perspectivele sferelor rigide, aduce în lumină *întoarcerea înăuntru*, așezarea *eului* pe un punct înalt cu absoluta convingere că nu putem cunoaște decât propriul nostru *eu*. „Opera lui Camil Petrescu ilustrează o aventură a spiritului mai mult decât o doctrină. Din punct de vedere al concepției generale, ea are o conformație omogenă.”¹ De la filosofia concretului pornește Camil Petrescu, filosofie care se bucură să câștige în profunzime ceea ce, la cea dintâi privire, pare a pierde în întindere. În plus, toată cultura modernă se arată

¹ Iulian Boldea, *Istoria literaturii române 1900-1944*, Pentru uzul studenților, Editura Universității „Petru Maior”, Târgu-Mureș, 2007, p. 171.

autorului ca fiind o multiplă acțiune a interesului pentru concret. Camil Petrescu deduce ipoteza psihologică proustiană, teoria prezentului conștiinței, moment temporar al devenirii trecutului, valoare de simțire directă și absolut contrară procedeului sistematic al vechilor romancieri de persoana a treia în narațiune, din problematica superioară a epocii. Faptul de la care pornește Camil Petrescu, pentru a explica opera lui Proust, este ceea ce el numește *noua structură* sau „formula globală în care filosofia, științele, pozitive și noologice, ca și artele figurează ca simple coordonate ale unității spirituale moderne.”² Originea de unificare constă în retragerea disciplinelor spiritului din abstract și, evident, „în efortul comun de a pătrunde fenomenul concret al vieții, care, în locul tuturor dogmelor raționaliste, își impune azi unica dogmă a curgerii lui perpetue. Așa încât Marcel Proust, [...] nu face să participe, în măsura artei literare, la masoneria veacului, adică la arhitectura ca și anonimă a veacului său.”³

Un alt pion important al perioadei interbelice este reprezentat de Hortensia Papadat-Bengescu. Această scriitoare subliniază o serie de abordări cu rol important în apariția romanului românesc modern. O înnoitoare a romanului care aduce originalitate prin *Fecioarele despletite*, *Concertul din muzică de Bach*, *Drumul ascuns*, *Rădăcini*, fiind *creatoarea romanului citadin român*. Socoate romanul propriu-zis ca o realizare a vieții, adică a adevărului. Se dovedește a fi inteligentă, cu simțuri rafinate, e inedită și actuală deoarece atrage atenția asupra unor aspecte particulare ale scrisului cum ar fi termenul de *trup sufletesc* ce reliefează cele mai profunde simțiri atât ale realității psihice, cât și ale subconștientului. Se prevestește o *poetică a feminității* sau, folosind termenul lui Tudor Vianu, o *ideologie* a ei. Iar universul din ciclul Halippa este prezentat cu ironie, sarcasm sau chiar cu mizantropie, arătând o altă față a lumii. „Un aspect important al prozei Hortensiei Papadat-Bengescu e acela că nu impune eroi, personajele sale fiind lipsite de generalitatea tipică. Înclinația prozatoarei se îndreaptă spre cazurile particulare, situate la limita anormalității, în manieră naturalistă, spre studiul patologic al factorilor ereditari.”⁴ În adâncimea operei Hortensiei Papadat-Bengescu se ascunde o răzbunare scriitoricească provocată de durerea condiției individuale, istorice și sociale. Fiind născută și educată într-un mediu burghez, se arată o fire interiorizată cu înclinații artistice și mai ales literare. Dezamăgită de orizontul rigid și îngust al existenței sale (părinții erau împotriva acestui *obicei* artistic, iar soțul acționează intolerant și iritat de *derapajele* literare ale soției), singura scăpare rămâne disponibilitatea scrisului și

² Marian Popa, *Camil Petrescu*, Editura Albatros, 1972, p. 43.

³ *Ibidem*, p.45.

⁴ Iulian Boldea, *op.cit.*, p. 181.

satisfacerea plăcerilor imaginației, lansând o operă cu ajutorul căreia se salvează din cotidian. „Ratarea neîndoielnică a unei existențe menite celui mai banal destin devine astfel fundamentul și substanța unei creații extraordinare, formă de compensație vitală și de manifestare plenară a resurselor sale interioare. Prin artă, această femeie-scriitoare își retrăiește viața refuzată, fixând-o în tipare eterne și investind-o cu semnificații general umane.”⁵ Originalitatea operei sale provine tocmai din perimetrul mondenităților burgheze (materialismul, ipocrizia socială, fauna omenească meschină, lumea în declin, presiunea răului interior). „De aici această anomalie în care ne aflăm noi astăzi: noi lucrăm ca burghezi și gândim ca medievali; cu picioarele am ajuns în evul modern, cu capul am rămas în evul mediu; de aceea întreaga noastră cultură are rostul de a ne caricaturiza pe noi înșine.”⁶ Universul uman al Hortensiei Papadat-Bengescu ilustrează demersul natural al contaminării morale prin invazia maladiei urâtului cotidian și al plictisului existențial. Acest realism lucid prezentat ca fiind silențios și necruțător este expresia supremă a viziunii amare, directe, necesare debutului scriitoarei. Șt. Zeletin înțelege că nu se poate aștepta o cultură nouă decât sub presiunea revoluției economice, care va putea naște o revoluție sufletească: „Abia atunci va putea trece cultura română de la critică la știință, de la judecată subiectivă la cunoaștere, căci atunci ea nu mai primește sarcina de a lupta împotriva aspirațiilor, ci se altoiește pe acestea; nu mai exprimă jalea după trecut, ci năzuința viguroasă spre viitor; nu mai este romantică-idealista, ci clasică-realistă.”⁷ Deși pare încrezătoare, Hortensia Papadat-Bengescu folosește pauze dese, marcate de neîncredere în valoarea stilului de scriere, așteaptă momente de inspirație profundă. Izolarea în viața de provincie e un element dintr-o poetică involuntar disimulată. Ce dorește mai exact autoarea este amânarea obiectivității recomandate de alții, prelungirea și desăvârșirea unei sensibilități fără de care tranziția la ciclul obiectiv *Hallip* nu putea fi justificată. Se surprinde în opera Hortensiei Papadat-Bengescu spontaneitatea, cultul necunoscutului și al imprevizibilului (motive care vor alcătui verigile creației de început ale prozatoarei).

Al treilea scriitor interbelic care este încadrat în cuprinsul tezei mele de doctorat a lăsat în urma sa o importantă moștenire, iar convingerile sale au baza în estetica științifică. A demonstrat faptul că literatura reprezintă o reflectare a realității, deoarece o lucrare autentică dă viață unor personaje cu trăsături esențiale și specifice categoriei sociale din care fac parte. Este vorba despre Garabet Ibrăileanu care aduce în prim-plan un aspect interesant atunci când

⁵ Florin Mihăilescu, în prefața la *Concert din muzică de Bach*, Editura Litera, București, 2010, p. 15.

⁶ Șt. Zeletin, *Burghezia română*, Editura Cultura Națională, București, 1925, pp. 254-255.

⁷ *Ibidem*.

se discută despre romanul interbelic, deoarece, după scriitor, acesta poate fi privit din două perspective diferite. Prima perspectivă se bazează pe atitudinea și faptele personajelor și se axează pe caracterizarea lor. A doua perspectivă este îndreptată spre ilustrarea stărilor sufletești. Perspectivile sunt expuse în analiza romanului *Adela*, unde rafinamentul afecțiunii are ca repercurșiune cruzimea acestei acțiuni. Despre *Adela*, criticii vremii au fost de acord că este cel mai bun roman românesc de analiză psihologică. Expus sub forma unui fragment din jurnalul medicului Emil Codrescu dintr-o vacanță estivală din ultimul deceniu al secolului trecut, act al emotivității unui intelectual oscilând între energie și pasivitate, între materie și forță. Garabet Ibrăileanu optează pentru feminitatea lunară (prin intermediul epigonismului eminescian). Registrul nocturn al imaginarului este întâlnit în incipitul romanului, iar cuprinsul acestuia pare să urmeze un univers masculin (*infantilismul masculin*) împletit cu un univers simbolic al feminității (*enigmaticul feminin*).

Următorul capitol este dedicat în întregime lui Anton Holban care pendulează între ideea de static și dinamic a romanelor lui, astfel încât noul roman de analiză, prin trăsăturile sale, schimbă ritmul din modul *dinamic*, în cel *static*, din exterior, spre interior; în acest fel, acțiunea propriu-zisă pierde în interes. Narațiunea nu urmărește un fir cronologic, după principiul fluxului memoriei, textul având un aspect fragmentar. Romanul nu se clădește pe un fir narativ bine determinat. Romanul fără temă, romanul confesiune și testamentul literar sunt doar sinonime ale celor trei romane ale lui Holban *O moarte care nu dovedește nimic*, *Ioana* și *Jocurile Daniei*. Anton Holban este un reper remarcabil de urmat al literaturii române, prin propria-i valoare, dar și prin faptul că este reprezentatul unei perioade în care creația literar-artistică se distinge prin valori integrabile spiritului creativ european. Împreună cu alți simpatizanți redutabili ai noilor tendințe, care se impun în spațiul literaturii, Anton Holban contribuie la dezvoltarea prozei românești interbelice. Chiar dacă activitatea i-a fost suprimată de moartea timpurie, operele lui au rămas dovezi vii ale aptitudinilor sale puse în slujba valențelor modernismului. Naratorul holbanian reprezintă un fel de *alter ego* al autorului; astfel, viața sa se întrevade în opere, chiar dacă experiențele trăite sunt numai surse supuse transformării artistice. Elementul autobiografic este proiectat în scris îndurând prefacerile unui spirit problematizant, analitic, introspectiv. Primatul vieții, ca start literar autentic, cuprinde suferința ca destin, nefericirea ca vocație și durerea ca descompunere. Aceste experiențe nevindecabile conduc eroul spre limite chinuitoare, căci cunoașterea absolută se refuză în permanență. Autenticitatea a adus mereu în prim plan dificultatea unei sincerități depline sau a ideii de spontaneitate, deoarece imitarea adevărului nu creează literatură. Înclusiv criticii literari au afirmat frecvent faptul că reproducerea unor trăiri și

reprezentarea lor directă, nefinisată nu poate avea pretenția unui act artistic. Este cert că experiența reală, trăită în mod direct de către autor reprezintă punctul primordial al metamorfozării artistice. Scriitorul are o extraordinară disponibilitate de auto-observare pentru a se cunoaște în profunzime, chiar se angajează într-un proces alambicat, chinuitor. În lucrările lui Anton Holban se găsesc diverse artificii stilistice prin care reușește să introducă tehnici narative cu iz de autenticitate, precum: observațiile naratorului asupra textului (adresate, uneori, în mod direct cititorului), fixarea în text a unor fragmente de jurnal, noțiuni metatextuale, inserarea de nume proprii preluate din realitate, fragmentarismul. „Holban construiește pe suprafețe mici. Îi lipsește simțul monumentalului. E un artist de mod minor, sensibil la amănunt, neatrăs de sublim, de spectaculos, de masiv. O spune el însuși: «savurez prospețimea unui râu, dar mă depășește un fluviu». Ca cititor, țin seama de amănunte. Ca scriitor, consideră nuvela «drept un gen superior romanului».”⁸

La această listă de scriitori se alătură și Max Blecher care se află în zonele extreme ale modernității, unde primează experimentul, iar textul este lucrat în detaliu. Reușește, în romanele sale *Întâmplări în irealitatea imediată*, *Inimi cicatrizate* și *Vizuina luminată*, să treacă de statutul de imaginar, astfel încât deturneză definiția de construct ficțional al romanului, (co)ordonat de un proces de judecare, intrând astfel în halucinoză. Delirul existențialist influențat, pe alocuri, de suprarrealism, explorează identitatea și identificarea eului narativ în metamorfoze organice. Max Blecher sau *marele bolnav* al literaturii române expune cum tortura fizică și-a lăsat amprenta asupra operei sale, asupra spiritului și mai ales asupra viziunii despre lume. Spre deosebire de Hortensia Papadat-Bengescu, acesta nu vede în boală doar o temă a artei ca oricare altă temă, nu descrie doar simptomele exterioare, ci și o trăiește în fiecare secundă. În perioada interbelică, cele două texte publicate ale lui M. Blecher din timpul vieții erau considerate proză psihologică. Eugen Ionescu e singurul dintre criticii interbelici care susține că nu e proză psihologică ce citim în *Întâmplări în irealitatea imediată* (în comparație cu opera Hortensiei Papadat-Bengescu), iar Gheorghe Glodeanu consideră exact contrariul: „Spre deosebire însă de autoarea *ciclului Hallipa*, M. Blecher nu vede în boală doar o temă a artei ca oricare alta, nu descrie doar simptomele ei exterioare, ci o și trăiește la modul dramatic în fiecare clipă.”⁹ În operele lui M. Blecher, irealitatea este doar imediatul compensatoriu, alternativ realității care abundă de vizuini nefirești; precum însuși

⁸ Dumitru Micu, *În căutarea autenticității. Momente și sinteze*, Editura Minerva, București, 1994, p. 56.

⁹ Gheorghe Glodeanu, *M. Blecher și noua estetică a romanului românesc interbelic*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2010, p. 68.

Crohmălniceanu afirma, naratorul creează o realitate înconjurătoare „structurată invers”¹⁰, adică fațeta antonimică imediată a realității. *Răsturnarea narativă blecheriană* plusează nuanțele moderne, anamorfoza spunându-și cuvântul: „Totul era murdar, puturos, cărnuri stricate și verzi cu lichide ce se scurgeau vâscos dintre mușchii putrezi, însă capul, ei bine era splendid, ca de fildeș, cu totul și cu totul alb, insectele îl atacaseră mai întâi și îi roseseră pielea până la os, lăsând un craniu superb cu dinții mari galbeni dezgoliți, un strașnic bibelou artistic pentru o vitrină cu porțelanuri fine și fildeșuri scumpe.”¹¹ Autenticitatea filosofiei lui M. Blecher presupune acceptarea și înțelegerea acută a propriilor deficiențe și incapacități. Contemplă tot ceea ce îi este în neputință, catalogându-l ca o utilitate pentru sine și face, în schimb, ca tot ceea ce depinde de el să dobândească libertate prin filtrul gândirii. Realitatea scriitorului țintește spre nucleul interiorității umane, al cărui conținut intim își pierde comprehensibilul. Realitatea aceasta poate accede la libertate doar în situațiile limită. „Principala noutate adusă de proza lui M. Blecher trebuie căutată în relația insolită dintre observator și realitate, dintre narator și obiecte. Povestitorul are acces doar la fragmente din realitate, perspectiva aceasta limitată fiind compensată prin mărirea rolului jucat de celelalte organe de simț și de intelect. O asemenea perspectivă limitată duce și la ceea ce M. Blecher numește tirania obiectelor. Sintagma este în măsură să nuanțeze [...] postura sa de victimă.”¹² Universul blecherian începe să se clatine, iar absurdul oferă o senzație de instabil. Teama înconștientă față de realitate determină *paralizia* față de lume, rezultând dorința de a se (re)întoarce la *începuturi*, la starea nenăscutului în acest univers (observându-se preferința sa din romane pentru excavațiile întunecate ale solului, pentru peșterile și golurile viscerele umede și negre). Sentimentul lipsei realului cauzează viețuirea în propriul vid cu egala pasiune a lipsei de sens alături de teatralitatea lumii reale sau a decorurilor *factice și pline de nostalgie*, cum însuși Blecher le numește în *Întâmplări în irealitatea imediată*. Tortura e degajată din instabilitate și provocată de fatalismul contradictoriu constituit de boală. Boala l-a epuizat fizic, i-a subțiat fața și i-a dilatat privirea; Ov. S. Crohmălniceanu îl descrie ca având „o față șlefuită de suferință ca de un fildeș. Sub o frunte scoasă apăsător în relief prin surparea tâmplilor, ochii mari, puțin sticloși, [...] examinează lumea înconjurătoare cu o atenție încordată, precaută, deznădăjduită.”¹³ Venit să-l viziteze la sanatoriu, Felix Aderca surprinde

¹⁰ Ovid S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale*, Editura Minerva, București, 1972, p. 508.

¹¹ M. Blecher, *Vizuina luminată. Jurnal de sanatoriu*, Editura Art, București, 2009, pp. 151-152.

¹² Gheorghe Glodeanu, *op.cit.*, p. 72.

¹³ Ov. S. Crohmălniceanu, *op.cit.*, pp. 506-507.

„fantomă crispată și deteriorată”¹⁴ a unui „adolescent înfrânt de timpuriu”¹⁵, iar M. Sebastian e copleșit de cei „doi ochi mari, puțin sticloși, dilatați de o lungă insomnie [...] vocea surdă, foarte rar aburită de lacrimi neplânse.”¹⁶ Toate acestea sunt integrate în ființa eului blecherian și îl stăpânesc imuabil, de aceea toate personajele sale o consideră ca pe o stare ce le aparține. Suferința determină dobândirea conștiinței de sine (exprimată și subliniată chiar de personajele lui), în același timp presupunând manifestarea existenței proprii. Durerea revelează neantul pretutindeni prezent în lume, neantul resimțit fie ca „un plin paradiziac”¹⁷ râvnit cu deznădejde, fie ca „un gol absurd”¹⁸ menit să interzică orice nădejde. Transparența și profunzimea senzorială reprezintă alte trăsături clare ale artei blecheriene. Acestea conturează disconfortul pricinuit de antipatia față de materia umană în structura ei, adică dezgustul față de organic ca materialitate coruptibilă. Gustul pentru excentric și atitudinea supusă, obscură și tristă prin care execută majoritatea acțiunilor (afundarea în noroi, spionarea unei femei străine până la ea acasă și ascunderea sa în rondelul de flori din grădinița acesteia) degajă o senzație morală de nesiguranță; de asemenea, nesiguranța este percepută și din actul călătoriei insolite în propriul său trup. Afecțiunile tulburărilor sale accentuează în scris o descriere în care se manifestă bogăția și plăcerea asupra detaliului experiențelor și experimentelor. Așadar, chinul cauzat de boală este decimat în beneficiul concentrării asupra microcosmosului și activării mecanismului acestei dureri în sine. Limbajul tinde spre catharsis, spre purificare a suferinței. Introspecția limbajului este determinată de către eul analist, iar ficțiunea sinelui, sau „fractura de personalitate”¹⁹ nu posedă un caracter de tip *verificare interioară*, adică, introspecție, analiză psihologică. Așadar, nimic nu se poate constitui ca rezultat al procesului analitic-introspectiv, ci totul e rezultatul procesului de halucinoză, adică e *probabil-palpabil*. Naratorul vorbind de acea senzație de singurătate, de depărtare. În maniera sa (in)direct declarată, ansamblul celor trei romane constituie adevărate jurnale (de memorare a copilăriei, de trăire pe muchia vieții, de sanatoriu), fiecare reia firul unor rememorări labirintice, punctul central fiind puternic senzorial-perceptiv, fascinația epicului urmând diversitatea faptelor cotidiene. „Prozatorul se dovedește adeptul narațiunii la persoana întâi, ceea ce apropie cartea de formula jurnalului intim. Naratorul cărții încearcă să își transcrie senzațiile, căutând să răspundă, în același timp, la teribila întrebare: *Cine anume sunt?*”²⁰ Analiza lucidă, extremă a

¹⁴ Felix Aderca, *Arta chinuitului Blecher*, în *Adam*, nr. 12-13, iunie-iulie-august, 1938, p. 13.

¹⁵ Radu G. Țeposu, *Suferințele tânărului Blecher*, Editura Minerva, București, 1996, p. 17.

¹⁶ M. Sebastian, *M. Blecher*, în *Eseuri. Cronici. Memorial.*, Minerva, București, 1972, pp. 426-432.

¹⁷ Ion Negoițescu, *Istoria literaturii române (1800-1945)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p. 432.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Nicolae Balotă, *Romanul românesc în secolul XX*, Editura Viitorul românesc, Deva, 1997, p. 120.

²⁰ Gheorghe Glodeanu, *op.cit.*, p. 70.

observației transmite senzația trăită epic în actul convențional al lecturii. Restrângerea esențelor se manifestă într-un transfer al individuației umane în care trei mari obsesii alternează: sinele, materia și sexualitatea.

Și Mihail Sebastian face parte din această generație de scriitori, chiar dacă boala se găsește ca motiv secund, accidente și durerile sufletești sunt permanent prezente. Mihail Sebastian, „deși nu-și propune o analiză ordonată și riguroasă, este un cititor pasionat, cu intuiții estetice dintre cele mai sigure, cu un gust rafinat și deschis înnoirilor și modernizării prozei în general. Lectura este pentru el un prilej de delectare dar și de cunoaștere, iar obiceiul de a-și nota impresiile pe marginea cărților citite relevă un autor interesat de evoluția fenomenului literar, cât și de punerea în acord a preocupărilor sale literare cu cele de mai largă respirație (europene).”²¹ Dragostea inocentă și cea matură sunt marcate de cele două romane ale sale *Orașul cu salcâmi*, respectiv *Accidentul*. Mihail Sebastian face parte dintr-o generație pe care o reprezintă și la nivelul temelor pe care le exersează. Teme precum: aventura cunoașterii, aventura erotică, sentimentul tragicului, ratarea, sfințenia, pasiunile lucide, dar și revolta spiritului, se regăsesc nu numai în opera lui Mihail Sebastian, ci și în creațiile colegilor săi de generație (numele cel mai semnificativ, prin anvergură și relevanță valorică, este, desigur, cel al lui Mircea Eliade). Primele romane reprezintă, mai degrabă, tributul pe care îl plătește Mihail Sebastian modernității sau, poate, soluția pe care scriitorul o vede posibilă pentru o relansare a romanului românesc, care încearcă prin aceasta să-și caute un drum nou. În opera lui Mihail Sebastian se împletesc date obiective, concrete ale cotidianului și realității, cu un material afectiv tulburător, necontrafăcut, inimitabil. *Realismul obiectiv* aduce în discuție lumea exterioară, care coexistă cu un *realism subiectiv* orientat spre o realitate complexă a spiritului, observabilă în epoca interbelică la mai mulți scriitori. Naratorul caută o soluție de existență în mediul românesc, în și prin condiția lui de evreu. Cu toate acestea, până să găsească o astfel de soluție, trece prin multiple experiențe, care fac din romanul autobiografic o narațiune multietajată. Romanul devine, astfel, în mod demonstrativ, și un roman ideologic, dar și un roman de moravuri. Schimbarea opticii asupra romanului se produce atât în privința narațiunii la persoana întâi, prin care se relevă lumi interioare dar și posibile eșecuri spirituale. Romanele lui Mihail Sebastian sunt structurate sub forma unor monologuri, jurnale sau scrisori, elemente compoziționale novatoare în spectrul literaturii române. În toate romanele sale, fie narate la persoana întâi, fie narate la persoana a treia, substanța narativă este constituită din disponibilitate analitică și din spirit introspectiv,

²¹ Ioan Paler, *Romanul românesc interbelic*, Editura Paralela 45, Pitești, 1998, p. 31.

evenimentele exterioare sunt restrânse ca număr sau doar rezumate, constituind, mai degrabă, pretexte pentru deliberările și dezvoltările interioare. „Ce material analitic de autentică inteligență sufletească se află în fiecare frază a scriitorului! Nu mai vorbim de farmecul stilistic, [...] voința de autenticitate, de experiență directă, comunicată fără mijlocire.”²² Mihail Sebastian își expune în numeroase articole din presa culturală concepțiile despre roman. Crede că romanul trebuie să se schimbe, pentru că *sensibilitatea veacului s-a schimbat*, și propune, în acest sens, termenul de *panlirism*, adică *misticismul și sexualitatea*, cărora li se adaugă *inconștientul*, care au dus la trăirea, la cote înalte, emoționale, a vieții în această vreme a pateticului deplin. „Toate există în ritmul unui absolut lirism. Patetism pur. Toate se nasc, trăiesc, se înlănțuie în virtutea unor legi de logică afectivă. (...) Vremea pateticului pur se cheamă *panlirism*.”²³ Mihail Sebastian consideră că romanul nou trebuie să fie liric, să valorifice monologul interior, să ilustreze discontinuitatea personalității. „Noua estetică a panlirismului propune o schimbare de atitudine, de poziție față de noul roman, care ar cere disponibilitate psihologică, actul gratuit, discontinuitatea personalității. În virtutea acestor reorientări, romanul trebuie să-și schimbe și mijloacele de realizare și modalitățile de comunicare. În acest sens, monologul interior ne-ar putea permite să urmărim nestingheriți de reguli și gradații, pași dezordonați, neclari, proaspeți și scurți ai spiritului.”²⁴ Pornind de la analiza stilului lui Proust, care a știut să *clădească din litere și cuvinte* clipe unice de trăire intensă, Mihail Sebastian crede că stilul nou trebuie să înalțe punți drepte între emoție și expresie, să stabilească relații între *lirism și anecdotă*. În felul acesta, se poate ajunge la o mai strânsă relație între scriitor și cititor. Pentru a se realiza o înțelegere exactă a nuanțelor lăuntrice trebuie folosită persoana întâi. Astfel, *adaptându-se timpului*, romanul *și-a găsit rostul* și a creat *un chip propriu*, cu *mijloace noi*. Romanul rămâne, în esența sa, o poveste. Celelalte, *morala, filozofia, retoricul*, îi slăbesc calitățile, îl îndepărtează de acel rost al său.

Ultimul scriitor interbelic pe baza operei căruia am reușit să întregesc teza mea de doctorat este G.M. Zamfirescu. În cadrul literaturii interbelice, Zamfirescu rămâne un destin răsucit, un nume adăugat *seriei destinelor tragice, rupte cu mult înainte de timp*, care lasă ca moștenire o operă inegală, întrucât scriitorul combină mai multe mijloace de expresie artistică: dramă, ficțiune, roman. Atmosfera sordidă a periferiei bucureștene este descrisă în detalii spectaculare prin intermediul ciclului epic *Bariera*. Cuprinde certe caractere de tranziție între suburbie și starea burgheză, este însăși pictura autentică a mahalalei. *Maidanul*

²² Al. Prototopescu, *Romanul psihologic românesc*, Editura Eminescu, București, 1978, p. 283.

²³ Mihail Sebastian, *Considerații asupra romanului modern. Panlirism*, în „Cuvântul”, nr. 1004, 14 octombrie, 1927, reprodus în *Opere*, vol. I, ediție de Cornelia Ștefănescu, Editura Minerva, București, 1990, pp. 23-24.

²⁴ Ioan Paler, *op.cit.*, p. 42.

cu dragoste, *Sfânta mare nerușinare*, *Cântecul destinelor* și *Bariera* (publicat postum) formează marele lanț al psihologiei suburbane. Un amalgam puternic de obscenitate, sensibilitate și violență, viața amoroasă a mahalalelor se trăiește în fața tuturor, pentru că aici, în general, este negată posibilitatea de a trăi discret. Opera voluminoasă a lui G.M. Zamfirescu este prima încercare de a prezenta mahalaua bucureșteană în proporții de tragică epopee. Creează un efect repetitiv al cuvântului *pretutindenes* sau al adjectivelor: *ceremonial*, *omagial*, *epilogal* și *blazonal*, pentru a induce cititorul într-o frescă realistă a mahalalei bucureștene și a respira aerul relațiilor sociale specifice descrise. În mod firesc, în tradiția realismului românesc cel mai adesea se întâlnește în romane acea perspectivă asupra omului din care el apare ca esență a relațiilor sociale, ca sumă a unei istorii. La G.M. Zamfirescu există exclusiv omul social. Romanele oferă același cadru pitoresc al moravurilor bucureștene și aceeași împletire a destinelor, o ciocnire de caractere. Fresca periferiei românești a desfășurat-o nu prin acumulare de fapte, ci prin relevarea acelor evenimente care sunt caracteristice unei umanități aflate dincolo de lume. Spectacolul uman este savuros în lumea lui Zamfirescu, chiar dacă autorul pare să-și clișeizeze personajele punându-le o etichetă pe care acestea și-o asumă până la final. Oamenii *Barierei* se limitează la un rol prestabilit, victime ale unui portret-robot de la care nu trebuie să se abată. Desigur că există uneori previzibilitate în gesturile mahalalei, dar nu înseamnă că personajele nu au o doză de imprevizibil, un element surpriză care le scoate de pe traseul inițial.

Romanul psihologic desemnează orientarea tematică în scrierile interbelice, bazându-se pe estetica autenticității, accentuând, în mod epic, experiențele personale definitorii (iubirea, prietenia, moartea, boala). Caracteristicile se contopesc parțial cu cele ale romanului experienței, iar acest tip de roman subliniază caracteristica ontologică. „Cum se realizează această răsturnare de perspectivă și de situație ontologică? Dacă lumea văzută ca exterioritate fantasmatică - în negativul manifestării sale - dispare din vedere și se interiorizează, ea trece de la întuneric la lumină, își pozitivează potența, căci tot ce cade în vederea manifestării imaginale întunecă orizontul, acoperă adâncul.”²⁵ Dizolvarea epicului și întoarcerea spre trăirile simbolice, aspațialitate și atemporalitate, întâmplări dezordonate (după un principiu muzical, ludic sau aleator), conflicte interioare sau chiar absența conflictelor, personajele simbolice, omnisciente sau lipsite de omnisciență și naratorul abstract, narațiunea la persoana a treia sau la persoana întâi, perspectivă narativă unică sau multiplă, preponderent subiectivă,

²⁵ Dorin Ștefănescu, *Reflecții în sepia. Artă imaginii la Anton Holban și M. Blecher*, Editura Tracus Arte, București, 2017, pp. 193-194.

intersecția epicului cu esteticul sunt doar unele dintre sursele imaginii clasificabile ale acestui tip de roman.

Am ajuns la concluzia că această generație de scriitori (a căror lucrări nu pot fi dezlipite de viața lor), aduce în proza română un spirit confesiv fără denaturarea moralității, impregnat de luciditate și de o adevărată febră existențialistă, exemplificând, cu o intensitate fără precedent, literatura autenticității subiective, în înțelesul cel mai evoluat modern.

BIBLIOGRAFIE

I. Bibliografia operei

1. Blecher, M., *Inimi cicatrizate*, Editura 100 + 1 Gramar, București, 1995.
2. Holban, Anton, *Ioana*, Editura Minerva, București, 1984.
3. Blecher, M., *Întâmplări în realitatea imediată*, Editura Minerva, București, 1970.
4. Blecher, M., *Vizuina luminată. Jurnal de sanatoriu*, Editura Art, București, 2009.
5. Holban, Anton, *Jocurile Daniei*, Editura Minerva, București, 1987.
6. Holban, Anton, *O moarte care nu dovedește nimic*, Editura Minerva, București, 1993.
7. Holban, Anton, *Pseudojurnal (corespondență, acte, confesiuni)*, ediție îngrijită de Ileana Corbea și N. Florescu, prefață și note de Nicolae Florescu, Editura Minerva, București, 1978.
8. Ibrăileanu, Garabet, *Adela*, Editura Minerva, București, 1972.
9. Ibrăileanu, Garabet, *Adela; Privind viața; Amintiri din copilărie și adolescență*, Editura pentru Literatură, București, 1966.
10. Papadat-Bengescu, Hortensia, *Concert din muzică de Bach*, Editura Litera, București, 2010.
11. Papadat-Bengescu, Hortensia, *Drumul ascuns*, Editura Gramar, București, 1995.
12. Papadat-Bengescu, Hortensia, *Fecioarele despletite*, Editura Gramar, București, 1994.
13. Papadat-Bengescu, Hortensia, *Rădăcini I*, Editura Minerva, București, 1983.
14. Papadat-Bengescu, Hortensia, *Rădăcini II*, Editura Minerva, București, 1983.
15. Petrescu, Camil, *Patul lui Procust*, București, Editura Minerva, 1983.
16. Petrescu, Camil, *Teze și antiteze*, Editura Minerva, București, 1971.
17. Petrescu, Camil, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, Editura Minerva, București, 1984.
18. Sebastian, Mihail, *Accidentul*, Editura Eminescu, București, 1985.
19. Sebastian, Mihail, *Jurnal*, Editura Humanitas, București, 1996.
20. Sebastian, Mihail, *Orașul cu salcâmi*, Editura pentru Literatură, București, 1968.
21. Zamfirescu, George Mihail, *Bariera*, Editura Forum, București, 1946.
22. Zamfirescu, George Mihail, *Madona cu trandafiri*, Editura Hoffman, Caracal, 2017.

23. Zamfirescu, George Mihail, *Maidanul cu dragoste*, prefată de Marius Chivu, Editura Jurnalul Național, București, 2009,
24. Zamfirescu, George Mihail, *Sfânta mare nerușinare*, Ediție îngrijită, prefată și bibliografie de Valeriu Râpeanu, Editura 100+1 Gramar, București, 1998.

II. Bibliografia critică

A. Dicționare

1. Berg, I., *Dicționare de cuvinte, expresii, citate celebre*, Editura Vestala, București, 2008.
2. Costache, Adrian, *Dicționar de termeni, concepte și idei literare.*, Editura ABC Publishing, București, 2010.

B. Lucrări generale

1. Aderca, Felix, *Hortensia Papadat-Bengescu*, Editura Eminescu, București, 1976.
2. Ailenei, Sergiu, *Introducere în opera lui M. Blecher*, Editura Alfa, Iași, 2003.
3. Balotă, Nicolae, *De la Ion la Ioanide*, Editura Eminescu, București, 1974.
4. Balotă, Nicolae, *Romanul românesc în secolul XX*, Editura Viitorul românesc, Deva, 1997.
5. Baltazar, Camil, *Scrisori*, Editura pentru literatură, București, 1965.
6. Bădărău, George, *Modernismul interbelic*, Editura Institutul European, București, 2005.
7. Băicuș, Iulian, *Max Blecher. Un arlechin pe marginea Neantului*, Editura Universității din București, 2000.
8. Băicuș, Iulian, *Mihail Sebastian, proiecții pe ecranul culturii europene*, Editura Hasefer, București, 2007.
9. Băicuș, Iulian, *Mihail Sebastian, sau lăcomia de tragic*, Editura Corect Books, București, 2013, e-book.
10. Băicuș, Iulian, *Opera lui Anton Holban*, Editura Virtual, București, 2012, e-book.
11. Băicuș, Iulian, *Opera lui Camil Petrescu*, Editura Corect Books, București, 2012, e-book.

12. Boldea, Iulian, *Istoria literaturii române 1900-1944*, Pentru uzul studenților, Editura Universității „Petru Maior”, Târgu-Mureș, 2007.
13. Brăvescu, Ada, M. *Blecher - un caz de receptare problematic și spectaculos*, Editura Tracus Arte, București, 2011.
14. Caragiale, I.L., *Opere*, vol. III, Studiu introductiv și cronologie de Ștefan Cazimir, Editura Național, București, 2000.
15. Călin, Liviu, *Camil Petrescu între oglinzi paralele*, Editura Eminescu, București, 1976.
16. Călinescu, Al., *Anton Holban. Complexul lucidității*, Editura Albatros, București, 1972.
17. Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Ediție și prefață de Al. Piru, Editura Minerva, București, 1982.
18. Căpușan, Vodă, Maria, *Camil Petrescu-Realia*, Editura Minerva, București, 1988.
19. Cărtărescu, Mircea, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, București, 1999.
20. Ciobanu, Valeriu, *Hortensia Papadat-Bengescu*, Editura pentru literatură, București, 1965.
21. Cioculescu, Șerban, *Aspecte literare contemporane*, Editura Minerva, București, 1972.
22. Ciopraga, Constantin, *Hortensia Papadat-Bengescu*, Editura Cartea Românească, București, 1973.
23. Constantinescu, Pompiliu, *Camil Petrescu*, Editura Eminescu, București, 1972.
24. Constantinescu, Pompiliu, *Hortensia Papadat-Bengescu*, Editura Eminescu, București, 1976.
25. Constantinescu, Pompiliu, *Romanul românesc interbelic*, Editura Minerva, București, 1977.
26. Constantinescu, Pompiliu, *Scrieri*, vol. I, Editura pentru literatură, București, 1967.
27. Corbin, Alain, *Culise*, în *Istoria vieții private*, vol. VIII, București, Editura Meridiane, 1997.
28. Corobca, Liliana, *Personajul în romanul românesc interbelic.*, Editura Universității din București, București, 2003.
29. Cozea, Liana, *Exerciții de admirație și reproș*, *Hortensia Papadat-Bengescu*, Editura Paralela 45, Pitești, 2002.
30. Cristescu, Maria, Luiza, *Hortensia Papadat-Bengescu, portret de romancier*, Editura Albatros, București, 1976.

31. Crohmălniceanu, Ov. S., *Camil Petrescu*, Editura Eminescu, București, 1972.
32. Crohmălniceanu, Ov., S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, Editura Minerva, București, 1972.
33. Dima, Al., *Concepția despre artă și literatură a lui G. Ibrăileanu*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1955.
34. Dinescu, Maria, *Mihail Sebastian, publicist și romancier*, Editura Du Style, București, 1998.
35. Drăgan, Mihai, *G. Ibrăileanu*, București, Editura Albatros, 1971.
36. Dumitrescu, Ana, *Metodologia structurilor narative*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981.
37. Faifer, Florin, *Dramaturgi români. Liviu Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu*, Editura Universitatea Al. I. Cuza Iași, Iași, 2009.
38. Florescu, Nicolae, *Divagațiuni cu Anton Holban.*, Editura Jurnalul Literar, București, 2001.
39. George, Alexandru, *Epilog la Anton Holban*, în *La sfârșitul lecturii*, Editura Cartea Românească, 1973.
40. Gheorghiu, Mihai, Dinu, *Ibrăileanu, romanul criticului*, Editura Albatros, București, 1981.
41. Glodeanu, Gheorghe, *Anton Holban sau „transcrierea” biografiei în operă*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2006.
42. Glodeanu, Gheorghe, *M. Blecher și noua estetică a romanului românesc interbelic*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2010.
43. Glodeanu, Gheorghe, *Poetica romanului interbelic. O tipologie posibilă*, Editura Ideea Europeană, București, 2007.
44. Grăsoiu, Dorina, *Mihail Sebastian sau ironia unui destin*, Editura Minerva, Colecția „Universitas”, București, 1986.
45. Grigore, Rodica, *Retorica măștilor în proza interbelică românească: (Mateiu I. Caragiale, Urmuz, Max Blecher, George Mihail Zamfirescu, G. Calinescu)*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2005.
46. Hergyán, Tibor, *Confesiunea în romanul românesc interbelic*, Editura Dürer Nyomda KFT., Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria.
47. Holban, Anton, *Romanul românesc în interviuri - o istorie autobiografică*, Antologie, text îngrijit, sinteze biobibliografice și indici de Aurel Sasu și Mariana Vartic, vol. II, partea I, Editura Minerva, București, 1986, p. 101.

48. Holban, Ioan, *Proza criticilor. Lovinescu, Ibrăileanu*, Editura Minerva, București, 1983.
49. Iacob, Livia, *Romancieri interbelici*, Editura Institutul European, Iași, 2006.
50. Ibrăileanu, Garabet, *Opere*, vol. I-X, Editura Minerva, București, 1974-1981.
51. Ibrăileanu, Garabet, *Pagini alese*, vol. I-II, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1957.
52. Ibrăileanu, Garabet, *Privind viața*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1972.
53. Ibrăileanu, Garabet, *Scriitori români și străini*, vol. I-II, Editura pentru Literatură, București, 1968.
54. Ibrăileanu, Garabet, *Spiritul critic în literatura românească*, Editura revistei Viața Românească, Iași, 1909.
55. Ibrăileanu, Garabet, *Spre roman (Studii și articole)*, Editura Minerva, București, 1972.
56. Ibrăileanu, Garabet, *Studii literare. Creație și analiză*, Editura Cartea Românească, București, 1930.
57. Ichim, Ofelia, *Între eros solitudine și Brahms*, Editura Alfa, Iași, 2003.
58. Ignat, Mihai, *Șase prozatori în căutarea unui cititor: (Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, George Călinescu, Mircea Eliade, Max Blecher)*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2012.
59. Ionescu, Constant, *Camil Petrescu. Amintiri și comentarii*, Editura pentru literatură, București, 1968.
60. Iosifescu, Silvian, *Reverberații: Sainte-Beuve, Ion Ghica, Gh. Braescu, Giovanni Papini, M. Blecher, Camil Petrescu, Jules Verne, Thornton Wilde*, Editura Eminescu, București, 1981.
61. Iovănel, Mihai, *Evreul improbabil. Mihail Sebastian, o monografie ideologică*, Editura Cartea Românească, București, 2012.
62. Lăzărescu, Gheorghe, *Romanul de analiză psihologică în literatura română interbelică*, Editura Minerva, București, 1983.
63. Lovinescu, Eugen, *Istoria literaturii române contemporane*, vol. I-III, Editura Minerva, București, 1981.
64. Manguilea, Mihai, *Introducere în opera lui Anton Holban*, Editura Minerva, București, 1989.
65. Manolescu, Nicolae, *Arca lui Noe*, 100+1 Gramar, București, 2005.
66. Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008.

67. Martin, Aurel, *Mihail Sebastian, romancierul. Considerații approximate*, Editura Minerva, București, 1965.
68. Micu, Dumitru, *În căutarea autenticității. Momente și sinteze*, vol. II, Editura Minerva, București, 1994.
69. Mihăilescu, Florin, *Introducere în opera Hortensiei Papadat-Bengescu*, Editura Minerva, București, 1975.
70. Mironescu, Doris, *Viața lui M. Blecher. Împotriva biografiei*, Editura Timpul, Iași, 2011.
71. Mușat, Carmen, *Romanul românesc interbelic. Dezbateri teoretice, polemici, opinii critice*, Editura Humanitas Educațional, București, 2004.
72. Negoîtescu, Ion, *Analize și sinteze*, Editura Albatros, București, 1976.
73. Negoîtescu, Ion, *Istoria literaturii române (1800-1945)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002
74. Negoîtescu, Ion, *M. Blecher sau „bizara aventură de a fi om”*, Editura Albatros, București, 1975.
75. Nemoianu, Virgil, *Îmblânzirea romantismului. Literatura europeană și epoca Biedermeier*, Editura Minerva, colecția B.P.T, București, 1998.
76. Oișteanu, Andrei, *Imaginea evreului în cultura română. Studiu de imagologie în context est-central-european. Ediția a II-a, revăzută, adăugită și ilustrată*, Editura Humanitas, București, 2004.
77. Ortega y Gasset, José, *Studii despre iubire. Ediția a III-a revăzută*, trad. de Sorin Mărculescu, Editura Minerva, București, 2007.
78. Paler, Ioan, *Romanul românesc interbelic*, Editura Paralela 45, Pitești, 1998.
79. Pamfil, Alina, *M. Blecher: Poetica alveolarului în Spațialitate și temporalitate. Eseuri despre romanul românesc interbelic*, Editura Dacopres, Cluj-Napoca, 1993.
80. Pamfil, Alina, *Spațialitate și temporalitate: eseuri despre romanul românesc interbelic*, Editura Dacopress, Cluj-Napoca, 1993.
81. Patraș, Antonio, *Ibrăileanu, Către o teorie a personalității*, Editura Cartea românească, București, 2007
82. Paz, Octavio, *Dubla flacără. Dragoste și erotism*, trad. de Cornelia Rădulescu, Editura Humanitas, București, 2003.
83. Perpessicius, *Hortensia Papadat-Bengescu*, Editura Eminescu, București, 1976.
84. Perpessicius, *Camil Petrescu*, Editura Eminescu, București, 1972.
85. Petrescu, Aurel, în prefața *Teze și antiteze*, Editura Minerva, București, 1971.

86. Petrescu, Aurel, *Opera lui Camil Petrescu*, Editura Didactică și pedagogică, București, 1972.
87. Petrescu, Liviu, *Realitate și romanesc*, Editura Tineretului, Cluj, 1969.
88. Petreu, Marta, *Diavolul și ucenicul său. Nae Ionescu - Mihail Sebastian*, Editura Polirom, Iași, 2009.
89. Pillat, Dinu, M. *Blecher în Mozaic istorico-literar. Secolul XX*, Editura pentru literatură, București, 1969.
90. Piru, Al., *G. Ibrăileanu. Viața și opera*, Editura Minerva, București, 1971.
91. Popa, Marian, *Camil Petrescu*, Editura Albatros, București, 1972.
92. Protopopescu, Al., *Romanul psihologic românesc*, Editura Eminescu, București 1978.
93. Protopopescu, Al., *Volumul și esența*, Editura Eminescu, București, 1972.
94. Radian, Sanda, *Portrete feminine în romanul românesc interbelic*, București, Editura Minerva, 1986.
95. Ralea, Mihai, *Hortensia Papadat-Bengescu*, Editura Eminescu, București, 1976.
96. Regman, Cornel, *Colocvial*, Editura Eminescu, București, 1976
97. Săndulescu, Al., *Întoarcere în timp: memorialiști români.*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Muzeul Național al Literaturii Române, București, 2008.
98. Sârbu, Georgiana, *Istoriile periferiei. Mahalaua în romanul românesc de la G.M. Zamfirescu la Radu Aldulescu*, Editura Cartea Românească, București, 2009.
99. Sebastian, Mihail, *Considerații asupra romanului modern. Panlirism*, reprodus în *Opere*, vol. I, ediție de Cornelia Ștefănescu, Editura Minerva, București, 1990.
100. Sebastian, Mihail, *Eseuri. Cronici. Memorial*. Ediție îngrijită și prefată de Cornelia Ștefănescu. București, Editura Minerva, 1972.
101. Sebastian, Mihail, *Femei*, Brașov, Editura Arania, 1991.
102. Simion Eugen, *Opere*, vol. I-II, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, București, 2005.
103. Ștefănescu, Cornelia, *Mihail Sebastian*, Editura Tineretului, București, 1968.
104. Ștefănescu, Dorin, *Reflecții în sepia. Arta imaginii la Anton Holban și M. Blecher*, Editura Tracus Arte, București, 2017.
105. Șulufiu, Octav, *Ambigen*, București, Editura Jurnalul Literar, 1992.
106. Teuțișan, Călin, *Fețele textului, eseuri*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2002.
107. Tudor-Anton, Eugenia, *Hortensia Papadat-Bengescu, marea europeană*, București, 2001.

108. Tupan, Maria, Ana, *Discursul modernist, critică literară*, Editura Cartea Românească, București, 2000.
109. Țeposu, G., Radu, *Suferințele tânărului Blecher*, Editura Minerva, București, 1996.
110. Țeposu, G., Radu, *Viața și opiniile personajelor*, Editura Cartea Românească, București, 1983.
111. Urdea, Silvia, *Anton Holban sau interogația ca destin*, Editura Minerva, București, 1983.
112. Vartic, Ion, *Mihail Sebastian. Dilemele identității*, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 2007.
113. Vartic, Mariana, *Anton Holban și personajul ca actor*, Editura Eminescu, București, 1983.
114. Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români*, vol. I-II, Editura pentru literatură, București, 1966, București, 1996.
115. Vlad, Ion, *Convergențe*, Editura Dacia, Cluj, 1972.
116. Zeletin, Șt., *Burghezia română*, Editura Cultura Națională, București, 1925.

C. În periodice

1. Aderca, Felix, *Arta chinuitului Blecher*, în „Adam”, nr. 12-13, iunie-iulie-august, 1938.
2. Bogza, Geo, *Reabilitarea visului*, în „Unu”, nr. 34, martie, 1931.
3. Boldea, Iulian, *Dialog cu Mircea A. Diaconu - „Credința în ceea ce face, aceasta ar trebui să fie însușirea esențială a unui critic”*, în „Vatra”, nr. 8-9, 2 decembrie, 2019.
4. Călinescu, Al., *Nu-mi place literatura...*, în „România literară”, nr. 5, 6-12 februarie, 2002.
5. Călinescu, George, *Romanul d-lui G. Ibrăileanu, Adela*, în „Adevărul literar și artistic”, nr. 652, 4 iunie, 1933.
6. Ionescu, Eugen, *Genul Jurnalului*, în „Facla”, nr. 1578, 4 mai, 1938.
7. Sebastian, Mihail, *Scrisoare deschisă d-lui ministru de finanțe*, în „Rampa”, nr. 5095, 6 ianuarie, 1935.
8. Sebastian, Mihail, *Substanțialism*, în „Cuvântul”, nr. 1095, 12 mai, 1928.

9. Zaciu, Mircea, *Camil Petrescu și modalitatea estetică a romanului*, în „Glose”, Cluj, Editura Dacia, 1970.
10. Zamfir, Mihai, *Neverosimilul centenar*, în „România literară”, nr. 5, 6-12 februarie, 2002.

D. Sitografie

1. https://adevarul.ro/cultura/istorie/luciditatea-camil-petrescu-1_50b9feb87c42d5a663aea34b/index.html
2. <https://jurnalul.antena3.ro/cultura/arte-vizuale/nu-mai-cred-in-arta-541571.html>
3. <http://www.amosnews.ro/arhiva/valori-ale-culturii-nationale-hortensia-papadat-bengescu-133-ani-nastere-08-12-2009>
4. <https://www.observatorcultural.ro/articol/o-noua-editie-critica-hortensia-papadat-bengescu-i-2/>
5. <https://www.observatorcultural.ro/articol/o-noua-editie-critica-hortensia-papadat-bengescu-ii-2/>
6. <https://www.observatorcultural.ro/articol/o-noua-editie-critica-hortensia-papadat-bengescu-iii-2/>
7. <https://revistacultura.ro/nou/2013/11/lungul-drum-al-unei-anexari-hortensia-papadat-bengescu-de-la-viata-romaneasca-la-sburatorul/>
8. <https://jurnalul.antena3.ro/cultura/arte-vizuale/trebuie-sa-fi-fost-un-barbat-dificil-si-greu-de-iubit-532262.html>
9. <https://jurnalul.antena3.ro/cultura/arte-vizuale/jurnalul-unei-sensibilitati-tragice-532093.html>
10. <https://dilemaveche.ro/sectiune/situatiunea/articol/garabet-ibraileanu-adela>
11. <https://jurnalul.ro/campaniile-jurnalul/redescoperirea-romaniei/vraja-lui-garabet-ibraileanu-514705.html>
12. <https://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/g-ibraileanu-75-de-ani-de-la-moarte-de-bogdan-cretu-8132537/>
13. <http://www.jurnalul.ro/arte-vizuale/iubirea-desfigureaza-si-trece-520345.htm>
14. <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/Baicus/cap1.htm>
15. <http://www.jurnalul.ro/arte-vizuale/dar-daca-a-tinut-si-adela-un-jurnal-520122.htm>
16. <https://limbaromana.md/index.php?go=articole&printversion=1&n=2010>

17. <https://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/corpul-transparent-din-vizuina-luminata-6473099/>
18. https://adevarul.ro/cultura/arte/vietile-scriitorilor-max-blecher-kafka-roman-1_50ad39507c42d5a663910d7e/index.html
19. <https://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/eul-chinuit-din-irealitatea-imediate-6263411/>
20. https://adevarul.ro/locale/botosani/scriitor-bogat-poet-sarac-kafka-romania-era-fiubogatas-luceafarul-poeziei-romanesti-si-a-trait-ultimii-ani-viata-mila-semenilor-amandoi-murit-floarea-varstei-1_52721320c7b855ff569e25c0/index.html
21. <http://www.formula-as.ro/2015/1170/lumea-romaneasca-24/max-blecher-apoteoza-suferintei-19309>
22. <https://www.viatasiopera.ro/zamfirescu-george/biografie.html>